

TENDENCE SOCIALNEGA RAZVOJA SEVEROVZHODNE SLOVENIJE V PRIMERJAVI S CELOTNO SR SLOVENIJO

Dr. Vladimir KLEMENČIČ, Ljubljana

UVOD

Za primerjavo socialnogeografskih procesov med Severovzhodno in ostalo Slovenijo bom najprej poizkusil na splošno opredeliti socialnogeografske procese.

Vsa Evropa doživlja obdobje razkroja klasične agrarne in oblikovanje različnih tipov industrijske družbe, ki že bolj ali manj dobivajo svoj izraz v socialni prostorski diferenciaciji, tako v mestni kot v podeželski pokrajini. Razkrajanje strukture klasične agrarne družbe spremlja spreminjanje načina življenja prebivalstva, kar vpliva na spremembe človekovih zahtev po prostoru. Z oblikovanjem industrijske družbe se uveljavlja nova tehnologija, s katero je povezano spreminjanje reagiranja človeka v prostoru in uveljavljanje novih tendenc pri oblikovanju kulturne pokrajine. Z motorizacijo in modernizacijo prometnih poti in prometnih sredstev se prostorsko širi radij človekovega delovanja ali reagiranja. Kraj dela se vedno bolj oddaljuje od kraja bivanja, hkrati si pa človek širi radij svojega gibanja za rekreacijo v prostem času. Na nekdanjem podeželju se oblikujejo spalna in vikendska naselja, sočasno pa tudi vaška naselja spreminjajo svojo staro agrarno funkcijo s funkcijo spalnega ali vikendskega naselja.¹

Na nekdanjem agrarno gospodarskem in agrarno populacijsko homogenem podeželju se oblikujeta dva tipa področij: urbanizaciji podvržen tip podeželja, kjer se prepletata urbanizacija in deagrarizacija, ter deagrarizaciji podvržen tip podeželja, kamor ne segajo inovacije urbanizacije. Urbanizaciji podvržena področja so področja hitrejšega gospodarskega razvoja z vsestransko dinamiko prebivalstva, ki so bolj ali manj infrastrukturno opremljena. Deagrarizaciji podvržena področja so področja z zaostalo klasično agrarno družbo, kjer prevladuje staro klasično agrarno gospodarstvo, ki odmira skupno s kmečkim prebivalstvom in s klasično agrarno pokrajino. Diferenciacija prostora na ta dva tipa pomeni grobo opredeljeno socialnoprostorsko diferenciacijo nekdanjega homogenega agrarnega podeželja.²

Vzporedno s tem procesom na podeželju pa lahko tudi sledimo vse večji notranji socialni diferenciaciji klasičnega mestnega prostora. Le-ta

¹ V. Klemenčič — K. Ruppert, Zur Raumrelevanz der Grundfunktionen im wirtschaftsgeographischen Strukturmodell Sloweniens, Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Band 7, München 1973, str. 63—73.

² W. Meckelein, Entwicklungstendenzen der Kulturlandschaft im Industriezeitalter, Technische Hochschule, Stuttgart, Reden und Aufsätze 32, Stuttgart 1965, str. 24—49.

se diferencira po infrastrukturni opremljenosti prostora in po socialni strukturi tamkaj naseljenega prebivalstva. Oblikovanje socialno diferenciranih tipov področij v mestu in na podeželju je od ene do druge evropske države pa tudi znotraj teh od področja do področja drugačno.^{3,4,5}

Rezultati dosedanjih socialnogeografskih raziskav v Sloveniji kažejo, da smo zaradi specifičnih tendenc povojnega gospodarskega razvoja in s tem povezanega hitrega upadanja odstotka kmečkega prebivalstva že dosegli visoko stopnjo diferenciranosti mestne in podeželske pokrajine. Odstotek kmečkega prebivalstva je v Sloveniji nazadoval od 60 % v letu 1931 na 18 % v letu 1971. Toda to kmečko prebivalstvo ima zelo neugodno demografsko strukturo. Več kot ena tretjina tega prebivalstva je starega nad 60 let. Med aktivnim prebivalstvom v starosti od 20 do 30 let je po naših ocenah le okoli 10 % aktivnih kmetov.^{6,7,8}

Na območju SR Slovenije so se že tako intenzivno uveljavili socialnogeografski procesi v razkroju klasične agrarne družbe, da bi lahko po njih Slovenijo geografsko rajonizirali in opredelili njeno socialno prostorsko diferenciranost, ker je ta že vidna v pokrajinski podobi. Za indikator za socialno prostorsko diferenciranost nam rabi demogeografski razvoj. Po njem je Slovenija že tako diferencirana, da lahko govorimo o prostorski diferenciranosti Slovenije po tipih demogeografskih področij.⁹

Ti tipi demografskih področij karakterizirajo specifične demografske strukture. Ker različne skupine prebivalstva v prostoru različno reagirajo, je pokrajina tudi različno transformirana.

Tipi socialnogeografskega razvoja in njim ustrezno izoblikovani tipi demografskih področij so rezultat specifičnega gospodarskega in socialnega razvoja, tako industrializacije kot razvoja gospodarskega in negospodarskega sektorja terciarnih dejavnosti ter infrastrukturne opremljenosti prostora.

Prebivalstvo Slovenije je že doseglo tako stopnjo družbene razgledanosti, da se ne zadovoljuje več zgolj z zaposlitvijo, temveč že presoja vrednost delovnega mesta s stališča vrednosti celotnega življenjskega okolja. Ko se odloča za zaposlitev, sprejema to večinoma le v tistem okolju, ki mu zagotavlja življenje, značilno za moderno industrijsko družbo. Tako ni več zgolj odločilna razpoložljivost delovnega mesta zunaj kmetijstva, temveč odločajo pri zaposlovanju tudi številni drugi elementi, ki tvorijo življenjsko okolje. Med zelo pomembne dejavnike sodi struktura razpoložljivih

³ M. Pak, Socijalno-geografska diferencijacija u gradovima Slovenije, *Geographica Slovenica* 1, Ljubljana 1971, str. 147—156.

⁴ P. Schöller, Sozialgeographische Aspekte zum Stadt-Umland-Problem, *Berichte zur deutschen Landeskunde*, Band 24, 1959, str. 49—53, Bad Godesberg.

⁵ V. Klemenčič, Transformacija prigradske cone, *Zbornik VII. kongresa geografa SFRJ*, Zagreb 1964, str. 189—209.

⁶ V. Klemenčič, Prostorska diferencijacija in razkroj stare klasične agrarne strukture prebivalstva v Sloveniji. Ljubljana, Inštitut za geografijo univerze (tipkopis) 1971, 20 strani.

⁷ V. Klemenčič, Prostorska diferencijacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, *Geografski zbornik* XII, Ljubljana 1971, str. 137—219.

⁸ V. Klemenčič, Geografija prebivalstva Slovenije, *Geografski vestnik*, Ljubljana 1972, str. 133—157.

⁹ V. Klemenčič, Regionalne razlike in problemi demografske in poselitvene strukture, *Regionalni prostorski plan za območje SR Slovenije, stanje v prostoru in razvojne težnje, dokumentacijsko gradivo* II, Zavod SR Slovenije za regionalno prostorsko planiranje, Ljubljana 1973, str. 79—95.

delovnih mest v naselju ali v širši ali ožji okolici. Ta mora biti taka, da omogoča zaposlitev moža in žene pa tudi otrok, ne glede na njihov spol, kvalifikacijo in starost. Pri izbiri delovnega mesta so pomembni še naslednji dejavniki: razpoložljivost in kvaliteta stanovanja, možnost izobraževanja (šolanje otrok in šolanje za prekvalifikacijo na vseh stopnjah), oskrba, možnost izkoriščanja prostega časa in še posebej prometna povezanost z bližnjimi ali bolj oddaljenimi centralnimi kraji. Posamezna področja Slovenije se po kvaliteti življenjskih razmer močno razlikujejo. Ločimo za človekovo poselitev bolj ali manj privlačna ali neprivilčna področja. Diferenciaciji Slovenije po kvaliteti okolja so podrejeni demografski procesi Slovenije, socialna in prostorska mobilnost ter mehanična in naravna rast prebivalstva. Prav zato so demografski procesi in na novo izoblikovani tipi demografskih področij v Sloveniji dober indikator za prostorsko opredeljevanje področij po stopnji njihove razvitosti in privlačnosti za poselitev. Področja doseljevanja z večjo naravno in mehanično rastjo prebivalstva ter s hitrim upadanjem odstotka kmečkega prebivalstva predstavljajo bolj ali manj razvita in za življenje prebivalstva privlačna področja.

Področja odseljevanja z nazadovanjem naravne in mehanične rasti prebivalstva, z upadanjem gostote prebivalstva ter s sorazmerno visokim deležem ostarelega kmečkega prebivalstva so gospodarsko manj razvita in za naselitev manj privlačna področja.

Menim, da nas dobro prostorsko zasnovana analiza demografskega razvoja Slovenije vodi k zaželenim osnovam za rajonizacijo po razvitosti in po socialni prostorski diferenciranosti. Prav takšno stališče do prostorske rajonizacije lahko pomeni dobro osnovo za programiranje nadaljnjega, bolj skladnega in socialno izravnane razvoja Slovenije.

RAZLIKE SOCIALNOGEOGRAFSKEGA RAZVOJA MED SEVEROVZHODNO IN OSTALO SLOVENIJO

Poiskus analize posameznih elementov kot celotnega demografskega razvoja in strukture prebivalstva Slovenije po najmanjših statističnih enotah, katastrskih občinah, nam v zelo nazorni obliki kaže razlike v družbeni razvitosti med Severovzhodno in ostalo Slovenijo pa tudi razlike v stopnji družbene razvitosti med posameznimi področji znotraj same Severovzhodne Slovenije.¹⁰

Po indeksu rasti in deležu kmečkega prebivalstva med letoma 1953 in 1969 se kaže v Severovzhodni Sloveniji počasnejši razvoj kot v ostali Sloveniji. Severovzhodna Slovenija je imela leta 1953 še polovico, leta 1969 pa še dobro tretjino kmečkega prebivalstva. Ostala Slovenija je imela leta 1953 dobro tretjino kmečkega prebivalstva, leta 1969 pa le še petino. Karakteristično je tudi to, da so imele od trinajstih občin Severovzhodne Slovenije leta 1969 kar 4 občine več kot dve tretjini kmečkega prebivalstva. Več kot polovica občin Severovzhodne Slovenije pa je imela v tem obdobju več kot 40 % kmečkega prebivalstva. To pa je že tisti delež kmečkega prebivalstva, ki daje občinam obeležje nerazvitosti.

¹⁰ Vsi statistični podatki o prebivalstvu, ki jih navajamo v tej študiji, so podatki Zavoda za statistiko SRS.

Manj kot četrtno kmečkega prebivalstva, kar je pod slovenskim poprečkom, sta v tem letu imeli le 2 občini: Maribor in Ravne.

V Severovzhodni Sloveniji ima več kot dve tretjini ozemlja več kot 40 % kmečkega prebivalstva. V ostali Sloveniji pa je takega ozemlja komaj štiri desetine; več kot 75 % kmečkega prebivalstva ima v Severovzhodni Sloveniji eno četrtno ozemlja, v ostali Sloveniji pa manj kot 10 %.

Takemu tipu teritorija, ki ima več kot 40 % kmečkega prebivalstva, pripada skoraj ves vzhodni del Severovzhodne Slovenije, Pomurje, Slovenske gorice in Haloze. Teritorij, ki ima delež kmečkega prebivalstva pod slovenskim poprečkom, obsega v Severovzhodni Sloveniji dobro desetino, v ostali Sloveniji pa skoraj četrtno ozemlja.

Severovzhodna Slovenija se razlikuje od ostale Slovenije po veliki obsežnosti sklenjenih teritorijev katastrskih občin (k. o.), ki imajo več kot 40 % kmečkega prebivalstva. Medtem ko so drugod po Sloveniji teritoriji s tako visokim deležem kmečkega prebivalstva ostali le v manjših teritorialnih zaplatah, pa imamo v Severovzhodni Sloveniji taka področja še ohranjena v obliki sklenjenih obsežnih teritorijev katastrskih občin skoraj na vsem njenem ozemlju.

Sopotnik poklicne preselitve kmečkega prebivalstva v druge poklice so selitve prebivalstva iz manj razvitih v bolj razvita področja ter oblikovanje zon k. o. različne stopnje koncentracije in praznjenja prebivalstva. Najbolj nazorno nam predstavi posledice tega dinamičnega procesa socialne in prostorske mobilnosti prebivalstva rast prebivalstva v razdobjih 1951 do 1961 in 1961 do 1969. Takšna analiza rasti prebivalstva po dveh razdobjih in po najmanjših enotah — katastrskih občinah — nam pomaga izluščiti in razmejiti dejanska področja koncentracije od področij praznjenja prebivalstva. Pomaga nam odkriti tiste pojave, ki jih po rasti prebivalstva po občinah zaradi njihovega velikega teritorialnega obsega in velikega števila prebivalstva ne moremo tako jasno zaznati in opredeliti.

Karakteristično je, da obsega teritorij, kjer narašča število prebivalstva v obeh omenjenih obdobjih tako v Severovzhodni kot v ostali Sloveniji, le okoli 10 % njihovega ozemlja. Teritorij, na katerem je v obeh razdobjih nazadovalo število prebivalstva, obsega v Severovzhodni 17 %, v ostali Sloveniji pa 29 %.

Če podrobneje prostorsko analiziramo tendence rasti prebivalstva v Severovzhodni Sloveniji in te primerjamo s tendencami rasti prebivalstva v ostali Sloveniji, se nam vendarle izkaže, da so tendence širjenja območij z nazadovanjem števila prebivalstva intenzivnejše v Severovzhodni kot v ostalih delih Slovenije. V Severovzhodni Sloveniji obsega teritorij, na katerem je nazadovalo število prebivalstva v obeh razdobjih ali v prvem obdobju še napredovalo ali stagniralo, v drugem razdobju pa nazadovalo, skoraj 70 % celotne površine. V ostali Sloveniji obsega teritorij s takimi tendencami znatno manj, le 46 %.

V Severovzhodni Sloveniji obsega teritorij, kjer je število prebivalstva v prvem in drugem razdobju napredovalo ali v prvem obdobju še nazadovalo ali stagniralo, v drugem obdobju pa že naraščalo, 19,4 % ozemlja, v ostali Sloveniji pa slaba 2 % manj, 17,6 %.

Vsi ti podatki nas opozarjajo, da se ozemlje s praznjenjem prebivalstva v Severovzhodni Sloveniji med letoma 1953 in 1969 povečuje na račun teritorijev, ki so kazali v prvem razdobju še znake stagnacije števila prebivalstva. V ostali Sloveniji so tendence po oblikovanju teritorija praz-

njenja drugačne. Teritorij z nazadovanjem števila prebivalstva se postopoma manjša, hkrati pa se povečuje teritorij s stagnacijo števila prebivalstva.

Če primerjamo razporeditev in obseg področij praznjenja in koncentracije med Severovzhodno in ostalo Slovenijo, lahko ugotovimo, da je teritorialna diferenciacija na področju praznjenja in koncentracije prebivalstva mnogo manj izrazita v Severovzhodni kot v ostali Sloveniji. V Severovzhodni Sloveniji so se izoblikovala področja konstantne rasti in koncentracije prebivalstva na nekoliko obsežnejšem teritoriju le v okolici Maribora. Večji teritorij konstantnega nazadovanja in praznjenja prebivalstva pa se je izoblikoval le na Goričkem v Pomurju. V ostali Sloveniji sledimo oblikovanju obsežnejšega sklenjenega teritorija katastrskih občin s konstantno rastjo in koncentracijo prebivalstva na območju Ljubljane in Kranja; znaki širjenja takega tipa teritorija se kažejo še na obalnem področju Koprškega ter na območju Nove gorice, Novega mesta in Celja.

Obsežnejša območja s konstantnim nazadovanjem števila in s prostorskim praznjenjem prebivalstva se oblikujejo v predalpskem svetu, med Savo in Sočo ter na Posavskem hribovju. Še posebej izrazito je prostorsko praznjenje in nazadovanje števila prebivalstva na območju Dolenjskega, Notranjskega in Primorskega Krasa.

Medtem ko nam izraža nazadovanje deleža kmečkega prebivalstva prostorsko diferenciranost po socialni mobilnosti, nam kaže rast prebivalstva prostorsko diferenciranost po selitveni mobilnosti prebivalstva. Spreminjanje deleža kmečkega prebivalstva, mehanična in naravna rast prebivalstva, nam skupno z dnevno migracijo delovne sile prikazujejo prostorsko diferenciranost po tipih demografskih področij. Korelacija teh prostorsko relevantnih podatkov demografske narave po katastrskih občinah nam potrjuje, korigira ali izpodbija rezultate o stopnji privlačnosti ali o družbeni razvitosti ali nerazvitosti posameznih področij. Po teh podatkih lahko rajoniziramo Slovenijo na tri tipe in tri podtipe demografskih področij:¹¹

1. demografsko absolutno ogrožena področja;
2. demografsko relativno ogrožena področja;
3. demografsko neogrožena področja.

1. Demografsko absolutno ogrožena področja so tista, kjer je zaradi konstantnega nazadovanja in že končane razselitve mladega prebivalstva prebivalstvo tako ostarelo, da je naravni prirastek že negativen. Takim področjem že sedaj primanjkuje delovne sile in bi za vsako oživljanje gospodarstva potrebovala pomladitev prebivalstva z načrtnim doseljevanjem.

2. Demografsko relativno ogrožena področja so tista, kjer število prebivalstva ves čas konstantno nazaduje ali v prvem obdobju (1953—1961) še napreduje ali stagnira, v drugem obdobju (1961—1969) pa že nazaduje. V teh področjih je naravni prirastek še pozitiven, vendar je nizek.

3. Demografsko neogrožena področja so tista, kjer število prebivalstva napreduje v obeh razdobjih ali v prvem razdobju nazaduje ali stagnira, v drugem pa napreduje. Naravni prirastek je zaradi stalnega dotoka

¹¹ V. Klemenčič, Types of the Areas the Emptying or Concentrating Population in Slovenia, Yugoslavia, Geographisch Tijdschrift, Amsterdam 1971, št. 4, str. 496—500.

Karta tipov demografskih področij v SR Sloveniji

- 1 Demografsko absolutno ogrožena, pretežno agrarna področja (več kot 40 % kmečkega prebivalstva; število umrlih je večje od števila rojenih; število prebivalstva nazaduje) — **področje odmiranja**
- 2 Demografsko relativno ogrožena, pretežno agrarna področja (več kot 40 % kmečkega prebivalstva; število prebivalstva nazaduje) — **področje praznenja**
- 3 Demografsko neogrožena, pretežno agrarna področja — **področje zmerne koncentracije**
- 4 Demografsko absolutno ogrožena, pretežno neagrarna področja (manj kot 40 % kmečkega prebivalstva; število umrlih je večje od števila rojenih; število prebivalstva nazaduje) — **področje odmiranja**
- 5 Demografsko relativno ogrožena, pretežno neagrarna področja (manj kot 40 % kmečkega prebivalstva; število prebivalstva nazaduje) — **področje praznenja**
- 6 Demografsko neogrožena, pretežno neagrarna področja (manj kot 40 % kmečkega prebivalstva) — **področje zmerne koncentracije**
- 7 Najintenzivnejša selitvena mobilnost prebivalstva 1961 (več kot 25 dnevnih migrantov iz vsake k. o. in več kot 20 % priseljencev iz področij izven matične občine) — **področje močne koncentracije**
- 8 Neposeljena področja

mladega prebivalstva razmeroma visok in pretežno prispeva k mehanični rasti prebivalstva. To so tudi področja z močno dnevno migracijo delovne sile.

Vse te tri tipe delimo še na demografsko absolutno ogrožena, demografsko relativno ogrožena ter na demografsko neogrožena agrarna in neagrarna področja.

Agrarna področja, demografsko absolutno in relativno ogrožena ter neogrožena, imajo več kot 40 % kmečkega prebivalstva; neagrarna tovrstna področja pa imajo manj kot 40 % kmečkega prebivalstva.

Za večino neagrarnih demografsko neogroženih področij je značilno, da so to področja doseljevanja in področja intenzivne dnevne migracije delovne sile.

Demografsko absolutno ogrožena področja obsegajo v Severovzhodni in ostali Sloveniji okoli 14 % ozemlja.

Demografsko relativno ogrožena področja obsegajo v Severovzhodni skoraj 16 %, v ostali Sloveniji pa 14,7 % ozemlja.

Demografsko neogrožena področja obsegajo v Severovzhodni Sloveniji 62,8 %, v ostali Sloveniji pa 46,3 % ozemlja.¹²

Iz teh podatkov je razvidno, da je razmerje med demografsko absolutno in demografsko relativno ogroženimi in demografsko neogroženimi področji v Severovzhodni in ostali Sloveniji približno enako. Razlike so le v tem, da obsegajo demografsko neogrožena agrarna področja v Severovzhodni Sloveniji skoraj 30 %, v ostali Sloveniji pa le 12 % površine.

Obseg teritorijev demografsko relativno in demografsko absolutno ogroženih neagrarnih področij je manjši v Severovzhodni (4,2 %) kot v ostali Sloveniji (9,3 %). V Severovzhodni Sloveniji so agrarno prenaseljena področja, ki še razpolagajo s presežki delovne sile.

V Severovzhodni Sloveniji imamo večje teritorialno jedro demografsko neogroženega neagrarnega območja le okoli Maribora, ki se v smeri proti jugovzhodu širi na Dravsko in Ptujsko polje ter v posameznih krakih na Slovenske gorice in v Haloze. V Pomurju je obsežno teritorialno jedro demografsko neogroženega agrarnega področja v ravninskem delu ob Muri, v severnem delu Slovenskih goric in v zahodnem delu Goriškega. Na vzhodnem delu Goriškega in v Halozah sta se že izoblikovali sklenjeni jedri demografsko absolutno ogroženih agrarnih območij. Na vsem južnem in zahodnem delu Severovzhodne Slovenije se v manjših razdaljah menjavajo demografsko relativno in demografsko absolutno ogrožena agrarna in neagrarna področja. V ostalih delih Slovenije je izoblikovanost tipov demografskih področij zelo izrazita na območju osrednje Slovenije, v Ljubljanski kotlini. Tu je že izoblikovano obsežno demografsko neogroženo neagrarno področje, ki ga le tu in tam prekinjajo prostorsko malo obsežna demografsko neogrožena agrarna področja. Še najbolj izrazita diferenciacija na ogrožena in neogrožena demografska področja je izražena v Zahodni Sloveniji, kjer so zastopani obsežni pasovi demografsko absolutno ogroženih področij.

SKLEP

Naša razglabljanja o razlikah v socialnogeografskem procesu in v izoblikovanosti tipov demografskih področij med Severovzhodno in ostalo Slovenijo kažejo, da Severovzhodna Slovenija zaostaja za ostalo Slovenijo v razkroju klasične agrarne strukture in tudi v diferenciaciji prostora po tipih demografskih področij. V Severovzhodni Sloveniji lahko računamo na agrarnih področjih z rezervami delovne sile za neagrarne dejavnosti, čeprav se tudi tod že oblikujejo demografsko izčrpana in demografsko absolutno ogrožena agrarna področja.

* Odstotki površin so računani od skupnega obsega poseljenega ozemlja Slovenije.

Čeprav so trendi demografskega razvoja med Severovzhodno in ostalo Slovenijo različni, se vseeno odpirajo nekatera vprašanja, ki so skupna za celotno Slovenijo. Odpira se vprašanje, kakšen bo naš odnos v regionalnem prostorskem planiranju SRS do širjenja con z odmiranjem prebivalstva, gospodarstva in kulturne pokrajine, ki jim že danes pripadajo vsa demografsko absolutno ogrožena področja.

Na to vprašanje bomo morali odgovoriti ob snovanju koncepta policentričnega urbanega sistema Slovenije.

TENDENZEN DER SOZIALEN ENTWICKLUNG NORDOSTSLOWENIENS IM VERGLEICH MIT DER GESAMTEN SR SLOWENIEN

Zusammenfassung

Der Versuch einer Analyse einzelner Elemente wie auch der gesamten demographischen Entwicklung und der Bevölkerungsstruktur Sloweniens nach den kleinsten statistischen Einheiten, den Katastergemeinden, zeigt uns in sehr anschaulicher Form Unterschiede in der Sozialentwicklung zwischen dem nordöstlichen und dem übrigen Teil Sloweniens, ausserdem aber auch Unterschiede im Grad der Sozialentwicklung unter den einzelnen Gebieten innerhalb Nordostsloweniens selbst.

Nordostslowenien hatte im Jahre 1953 noch die Hälfte, 1969 noch ein starkes Drittel von Bauernbevölkerung. Das übrige Slowenien hatte 1953 ein starkes Drittel Bauernbevölkerung, 1969 aber nur mehr ein Fünftel. Charakteristisch ist auch die Tatsache, daß 1969 von 13 Gemeinden Nordostsloweniens sogar 4 von ihnen mehr als zwei Drittel Bauernbevölkerung aufwiesen. Mehr als eine Hälfte der Gemeinden Nordostsloweniens hatte aber in jener Zeitspanne mehr als 40 % Bauernbevölkerung. Das ist aber bereits ein Anteil der Bauernbevölkerung, der die Gemeinden als unentwickelt klassifiziert. In jenem Jahr hatten nur zwei Gemeinden, Maribor und Ravne, weniger als ein Viertel Bauernbevölkerung, was unter dem slowenischen Durchschnitt liegt.

In Nordostslowenien haben mehr als zwei Drittel des Territoriums über 40 % Bauernbevölkerung. Im übrigen Slowenien gibt es kaum vier Zehntel solchen Territoriums; über 75 % Bauernbevölkerung besitzt in Nordostslowenien ein Viertel des Territoriums, im übrigen Slowenien aber weniger als 10 %. Das Territorium mit einem Bauernbevölkerungsanteil unter dem slowenischen Durchschnitt nimmt in Nordostslowenien ein starkes Zehntel, im übrigen Slowenien aber fast ein Viertel des Geländes ein.

Nordostslowenien unterscheidet sich vom übrigen Slowenien durch grossen Umfang von geschlossenen Territorien der Katastergemeinden (K. G.) mit über 40 % Bauernbevölkerung. Im übrigen Slowenien hingegen sind Territorien mit einem so hohen Bauernbevölkerungsanteil nur in kleineren Territorialflächen anzutreffen.

Eine Begleiterscheinung der Umschichtung der Bauernbevölkerung zu anderen Berufen sind Populationsmigrationen aus den weniger in die besser entwickelten Gebiete und die Formierung von Katastergemeinden zonen verschiedenen Grades hinsichtlich der Populationskonzentration und -räumung. Die Folgen dieses dynamischen Prozesses der sozialen und räumlichen Populationsmobilität sind am deutlichsten aus dem Anwachsen der Bevölkerung in den Zeitspannen 1953—1961 und 1961—1969 zu ersehen. Diese Art Analyse des Populationswachstums nach zwei Zeitabschnitten und nach den kleinsten Einheiten, den Katastergemeinden, ermöglicht die Absonderung und Abgrenzung der tatsächlichen Konzentrationsgebiete von denen der Populationsräumung. Sie behilft zur Auffindung derjenigen Erscheinung, die wir aufgrund des Populationswachstums in den Gemeinden wegen ihres grossen Territorialumfanges und der hohen Bevölkerungszahl nicht so klar wahrnehmen und definieren können. Charakteristisch ist es, dass Territorium mit steigender Populationszahl

während der beiden genannten Zeitabschnitte sowohl in Nordostslowenien wie auch im übrigen Slowenien nur ungefähr 10 % ihres Gebietes einschliesst. Das Territorium mit sinkender Populationszahl in den beiden Zeitabschnitten nimmt in Nordostslowenien 17 %, im übrigen Slowenien 29 % ein.

Wenn wir die Tendenzen des Populationswachstums in Nordostslowenien räumlich genauer analysieren und sie mit solchen Tendenzen im übrigen Slowenien vergleichen, so stellen wir fest, dass die Tendenzen zur Ausbreitung der Gebiete mit sinkender Populationszahl in Nordostslowenien intensiver sind als in anderen Teilen Sloweniens. In Nordostslowenien nimmt das Territorium mit sinkender Populationszahl in beiden Zeitabschnitten, oder sogar mit steigender oder stagnierender während des ersten Abschnittes und sinkender während des zweiten, fast 70 % der gesamten Fläche ein, im übrigen Slowenien hingegen nur 46 %.

In Nordostslowenien schliesst das Territorium mit steigender Populationszahl im ersten und zweiten Zeitabschnitt oder mit sinkender oder stagnierender Populationszahl im ersten Abschnitt und steigender im zweiten, 19,4 % des Geländes ein, im übrigen Slowenien aber 17,6 %.

Alle diese Angaben deuten darauf, dass sich das Gebiet durch Populationsräumung in Nordostslowenien in den Jahren 1953 und 1969 verbreitet auf Kosten der Territorien, die im ersten Zeitabschnitt noch Anzeichen einer stagnierenden Populationszahl aufwiesen, während sich im übrigen Slowenien das Territorium mit sinkender Populationszahl stufenweise verkleinert bei gleichzeitiger Erweiterung des Territoriums mit stagnierender Populationszahl.

Wenn wir die Distribution und den Umfang der Räumungs- und Konzentrationsgebiete in Nordostslowenien beziehungsweise im übrigen Slowenien vergleichen, können wir feststellen, dass die territoriale Differenzierung auf dem Gebiet der Populationsräumungs- und Konzentration in Nordostslowenien viel weniger markant ist. In Nordostslowenien haben sich Gebiete mit konstantem Populationswachstum und konstanter Konzentration auf etwas weiterem Territorium nur in der Umgebung von Maribor entwickelt, im übrigen Slowenien aber im Bereich von Ljubljana und Kranj. Anzeichen von Verbreitung eines solchen Territorialtypus sind noch in der Küstenregion von Koper sichtbar, weiter im Bereich von Nova Gorica, Novo mesto und Celje.

Ein grösseres Territorium mit konstantem Rückgang und ständiger Populationsräumung hat sich nur in Goričko in Pomurje herausgebildet, im übrigen Slowenien aber vor allem im Voralpengebiet, zwischen der Sava und der Soča und im Hügelland von Posavje. Besonders auffallend ist Räumung und Rückgang der Populationszahl im Bereich von Dolenjska, Notranjska und dem Küstenländischen Karstgebiet.

Während der Rückgang des Bauernbevölkerungsanteils eine Raumdifferenzierung durch soziale Mobilität aufzeigt, deutet der Populationswachstum auf Raumdifferenzierung durch Migrationsmobilität der Bevölkerung. Die Veränderung des Bauernbevölkerungsanteils, das mechanische und das natürliche Populationswachstum, zeigen bei täglicher Migration der Arbeitskraft eine Raumdifferenzierung nach Typen der demographischen Gebiete. Die Korrelation dieser räumlich relevanten Angaben demographischen Charakters nach Katastergemeinden bestätigt, korrigiert oder verwirft die Resultate hinsichtlich des Anziehungsgrades, der Sozialentwicklung oder der Unterentwicklung einzelner Gebiete. Aufgrund dieser Angaben kann Slowenien in drei Typen und drei Nebentypen von demographischen Gebieten eingeteilt werden:

1. Demographisch absolut gefährdete Gebiete
2. Demographisch relativ gefährdete Gebiete
3. Demographisch ungefährdete Gebiete

ad 1.) Demographisch absolut gefährdete Gebiete sind diejenigen, wo wegen konstanten Rückgangs und schon abgeschlossener Aussiedlung der jungen Population die Bevölkerung so alt ist, dass natürlicher Zuwuchs, schon negativ ist. Solche Gebiete zeigen schon jetzt Mangel an Arbeitskraft und würden für jegliche Aufrichtung der Wirtschaft eine Auffrischung der Bevölkerung durch planmässige Ansiedlung benötigen.

ad 2.) Demographisch relativ gefährdete Gebiete sind diejenigen, wo die Populationszahl konstant sinkt, beziehungsweise im ersten Zeitabschnitt (1953—1961)

noch steigt oder stagniert, im zweiten (1961—1969) aber schon sinkt. In diesen Gebieten ist der natürliche Zuwuchs noch positiv, doch niedrig. ad 3.) Demographisch ungefährdet sind diejenigen Gebiete, wo die Populationszahl in beiden Zeitabschnitten steigt, beziehungsweise im ersten sinkt oder stagniert, im zweiten aber steigt. Der natürliche Zuwuchs ist wegen beständigem Zufluss junger Bevölkerung verhältnismässig hoch und verhilft in beträchtlichem Ausmass auch zum mechanischen Populationswachstum. Das sind auch die Gebiete mit starker täglicher Migration der Arbeitskraft.

Diese drei Typen werden noch in demographisch absolut gefährdete Agrar- und Nichtagrargebiete, in demographisch relativ gefährdete Agrar- und Nichtagrargebiete und in demographisch ungefährdete Agrar- und Nichtagrargebiete eingeteilt.

Die agrarischen demographisch absolut und demographisch relativ gefährdeten und die demographisch ungefährdeten Gebiete haben über 40% Bauernbevölkerung, die nichtagrarischen demographisch absolut und demographisch relativ gefährdeten wie auch die demographisch ungefährdeten Gebiete aber unter 40% Bauernbevölkerung.

Für die Mehrzahl der demographisch ungefährdeten Gebiete ist es charakteristisch, dass sie Ansiedlungsgebiete und Gebiete der intensiven täglichen Arbeitskraftmigration sind. Demographisch absolut gefährdete Gebiete nehmen in Nordostslowenien und im übrigen Slowenien cca. 14% des Territoriums ein. Demographisch relativ gefährdete Gebiete nehmen in Nordostslowenien fast 16%, im übrigen Slowenien aber 14,7% des Territoriums ein. Demographisch ungefährdete Gebiete umfassen in Nordostslowenien 62,8%, im übrigen Slowenien aber 46,3% des Geländes.

Aus diesen Angaben ist es ersichtlich, dass das Verhältnis zwischen den demographisch absolut und demographisch relativ gefährdeten Gebieten Nordostsloweniens und des übrigen Sloweniens annähernd gleich ist. Der Unterschied besteht darin, dass demographisch ungefährdete Agrargebiete in Nordostslowenien fast 30%, im übrigen Slowenien aber nur 12% der Fläche einnehmen.

Der Territorienumfang von demographisch relativ und demographisch absolut gefährdeten Nichtagrargebieten ist in Nordostslowenien kleiner (4,2%) als im übrigen Slowenien (9,3%). In Nordostslowenien gibt es agrarisch über-völkerte Gebiete mit Überschuss von Arbeitskraft.

In Nordostslowenien haben einen grösseren Territorialkern die demographisch ungefährdeten Nichtagrargebiete nur in der Umgebung von Maribor. Dieser Kern verbreitet sich in Richtung von Dravsko- und Ptujsko polje und in einzelnen Ausläufern in die Slovenske Gorice und in die Haloze. In Pomurje ist ein umfangreicher Territorialkern von demographisch ungefährdetem Agrargebiet im ebenen Murgelände, im nördlichen Teil der Slovenske Gorice und im westlichen Teil des Goričko. Im östlichen Teil des Goričko und in den Haloze haben sich schon geschlossene Kerne von demographisch absolut gefährdeten Agrargebieten herausgebildet. Im gesamten südlichen und westlichen Teil Nordostsloweniens lösen sich in kürzeren Strecken demographisch relativ und demographisch absolut gefährdete Agrar- und Nichtagrargebiete gegenseitig ab. In den übrigen Teilen Sloweniens ist die Herausbildung der Typen von demographischen Gebieten sehr markant im Bereich Zentralsloweniens, im Tal-kessel von Ljubljana. Hier hat sich schon ein umfangreiches demographisch ungefährdetes Nichtagrargebiet gebildet, das nur stellenweise durch räumlich beschränkte demographisch ungefährdete Agrargebiete unterbrochen wird. Am markantesten ist die Differenzierung auf gefährdete und ungefährdete demographische Gebiete in Westslowenien, wo umfangreiche Zonen von demographisch absolut gefährdeten Gebieten aufweisbar sind.

Unsere Auslegungen über Unterschiede im sozialgeographischen Prozess und über die Unterschiede in der Herausbildung von demographischen Gebietstypen zwischen Nordostslowenien und dem übrigen Slowenien führen zum Schluss, dass Nordostslowenien hinter dem übrigen Slowenien zurückbleibt hinsichtlich der Auflösung der klassischen Agrarstruktur sowol wie auch der Raumdifferenzierung nach Typen der demographischen Gebiete. In Nordostslowenien können wir in Agrargebieten mit Reserven von Arbeitskräften für Nichtagrartätigkeiten rechnen, obgleich sich auch hier schon demographisch erschöpfte und demographisch absolut gefährdete Agrargebiete bilden.

Obwohl sich die Tendenzen der demographischen Entwicklung Nordost-sloweniens von denen des übrigen Sloweniens unterscheiden, so werden doch Fragen aufgeworfen, die für das gesamte Slowenien gemeinsam sind. Es entsteht die Frage nach unserem Verhältnis bei der Raumplanung SRS zur Erweiterung der Zonen mit Rückgang von Population, Wirtschaft und Kulturlandschaft, zu denen heute schon alle demographisch absolut gefährdete Gebiete gehören.

Diese Frage wird bei der Aufstellung des Konzepts für das polyzentrische urbane System Sloweniens gelöst werden müssen.